

O‘ZBEKISTONDA XUSUSIY SEKTORNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRI

Yusupova Shoxista Baxodirovna

Tabiiy fanlar va iqtisodiyot fakulteti,
Geografiya va iqtisodiyot kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirishning iqtisodiy o‘shishga ta’siri makroiqtisodiy, institutsional va tarkibiy yondashuvlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, xususiy sektor iqtisodiy o‘shishning faqat qo‘shimcha elementi emas, balki raqobat, investitsiya, bandlik, innovatsiya, eksport salohiyati, hududiy faollik va ishlab chiqarish samaradorligini oshiruvchi tizimli omil hisoblanadi. O‘zbekiston iqtisodiyotida so‘nggi yillarda bozor tamoyillarini chuqurlashtirish, davlat korxonalari ulushini qisqartirish, xususiy mulk daxlsizligini kuchaytirish, kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish va eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni rag‘batlantirish orqali xususiy sektorning iqtisodiy o‘shishdagi roli ortib bormoqda. Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2024-yilda O‘zbekiston YAIM hajmi 1 454 573,9 mlrd so‘mni tashkil etib, real o‘shish sur‘ati 6,5 foizga yetgan; shu yilda kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan 753 226,9 mlrd so‘mlik qo‘shilgan qiymat yaratilgan va bu iqtisodiyotdagi yalpi qo‘shilgan qiymatning 54,3 foizini tashkil qilgan . 2025-yil yakunlari bo‘yicha esa kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan yaratilgan qo‘shilgan qiymat 923 514,6 mlrd so‘mga yetib, yalpi qo‘shilgan qiymatdagi ulushi 52,2 foizni tashkil etgani xususiy sektorning barqaror iqtisodiy salohiyatini ko‘rsatadi . Maqolada xususiy sektorning iqtisodiy o‘shishga ta’siri bevosita va bilvosita kanallar orqali ochib beriladi: birinchidan, xususiy biznes investitsiya hajmini kengaytiradi; ikkinchidan, raqobat orqali mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi; uchinchidan, bandlik va aholi daromadlarini ko‘paytiradi; to‘rtinchidan, innovatsiya va raqamli yechimlarni tezroq joriy etadi; beshinchidan, davlat budjeti yukini kamaytirib, iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda xususiy sektorni yanada rivojlantirish uchun institutsional kafolatlar, moliyaviy resurslarga kirish, raqobat muhitini kuchaytirish, xususiylashtirish jarayonlarining shaffofligini ta‘minlash va hududiy tadbirkorlik infratuzilmasini rivojlantirish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Xususiy sektor, iqtisodiy o‘shish, kichik biznes, tadbirkorlik, investitsiya, raqobat, yalpi ichki mahsulot, bandlik, institutsional islohotlar, O‘zbekiston iqtisodiyoti.

ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЧАСТНОГО СЕКТОРА В УЗБЕКИСТАНЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

Юсупова Шохиста Баходировна

Факультет естественных наук и экономики,
Старший преподаватель кафедры географии и экономики

Аннотация: В данной статье анализируется влияние развития частного сектора на экономический рост в Узбекистане на основе макроэкономического, институционального и структурного подходов. Основная идея исследования заключается в том, что частный сектор является не просто дополнительным элементом экономического роста, а системным фактором, повышающим конкуренцию, инвестиции, занятость, инновации, экспортный потенциал, региональную активность и эффективность производства. В экономике Узбекистана в последние годы роль частного сектора в экономическом росте возрастает за счет углубления рыночных принципов, сокращения доли государственных предприятий, усиления неприкосновенности частной собственности, поддержки малого бизнеса и предпринимательства, расширения механизмов государственно-частного партнерства и стимулирования экспортно-ориентированного производства. По официальным статистическим данным, в 2024 году ВВП Узбекистана составит 1 454 573,9 млрд сумов, при реальном темпе роста 6,5%; в 2018 году малый бизнес создал 753 226,9 млрд сумов добавленной стоимости, что составляет 54,3% валовой добавленной стоимости экономики. К концу 2025 года добавленная стоимость, созданная малым бизнесом, достигнет 923 514,6 млрд сумов, что составит 52,2% валовой добавленной стоимости экономики, свидетельствуя об устойчивом экономическом потенциале частного сектора. В статье раскрывается влияние частного сектора на экономический рост по прямым и косвенным каналам: во-первых, частный бизнес расширяет инвестиции; во-вторых, через конкуренцию повышает качество продукции и услуг; в-третьих, увеличивает занятость и доходы; в-четвертых, ускоряет внедрение инноваций и цифровых решений; в-пятых, снижает нагрузку на государственный бюджет и повышает эффективность использования экономических ресурсов. По результатам исследования, институциональные гарантии, доступ к финансовым ресурсам, укрепление конкурентной среды, обеспечение прозрачности процессов приватизации и развитие региональной предпринимательской инфраструктуры имеют решающее значение для дальнейшего развития частного сектора в Узбекистане.

Ключевые слова: частный сектор, экономический рост, малый бизнес, предпринимательство, инвестиции, конкуренция, валовой внутренний продукт, занятость, институциональные реформы, экономика Узбекистана.

THE IMPACT OF PRIVATE SECTOR DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN ON ECONOMIC GROWTH

Yusupova Shokhista Bakhodirovna

Faculty of Natural Sciences and Economics,
Senior Lecturer, Department of Geography and Economics

Abstract: This article analyzes the impact of private sector development on economic growth in Uzbekistan based on macroeconomic, institutional and structural approaches. The main idea of the study is that the private sector is not just an additional element of economic growth, but a systemic factor that increases competition, investment, employment, innovation, export potential, regional activity and production efficiency. In the Uzbek economy, in recent years, the role of the private sector in economic growth has been increasing through deepening market principles, reducing the share of state-owned enterprises, strengthening the inviolability of private property, supporting small business and entrepreneurship, expanding public-private partnership mechanisms and stimulating export-oriented production. According to official statistics, in 2024, the GDP of Uzbekistan will amount to 1,454,573.9 billion soums, with a real growth rate of 6.5 percent; In 2018, small businesses created 753,226.9 billion soums of added value, accounting for 54.3 percent of the economy's gross value added. By the end of 2025, the added value created by small businesses will reach 923,514.6 billion soums, accounting for 52.2 percent of the economy's gross value added, which indicates the sustainable economic potential of the private sector. The article reveals the impact of the private sector on economic growth through direct and indirect channels: first, private business expands investment; second, through competition, it increases the quality of products and services; third, it increases employment and incomes; fourth, it accelerates the introduction of innovation and digital solutions; fifth, it reduces the burden on the state budget and increases the efficiency of using economic resources. According to the results of the study, institutional guarantees, access to financial resources, strengthening the competitive environment, ensuring transparency of privatization processes, and developing regional entrepreneurial infrastructure are crucial for the further development of the private sector in Uzbekistan.

Keywords: Private sector, economic growth, small business, entrepreneurship, investment, competition, gross domestic product, employment, institutional reforms, economy of Uzbekistan.

Kirish

O‘zbekiston iqtisodiyotining hozirgi rivojlanish bosqichida xususiy sektorni kengaytirish masalasi oddiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash siyosati doirasidan chiqib, milliy iqtisodiy o‘shish modelining markaziy yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Chunki bozor iqtisodiyotida barqaror o‘shish faqat tabiiy resurslar, davlat investitsiyalari yoki tashqi omillar hisobiga emas, balki ichki iqtisodiy faollik, raqobatbardosh ishlab chiqarish, xususiy kapital harakati, mehnat unumdorligi, innovatsion tashabbus va tadbirkorlik subyektlarining keng qatlamini shakllantirish orqali ta‘minlanadi. O‘zbekiston uzoq yillar davomida davlat sektori yetakchilik qilgan, yirik strategik tarmoqlarda davlat korxonalari ustun bo‘lgan iqtisodiy modelga tayanib keldi; bunday model sanoat bazasini saqlab qolish va ayrim ijtimoiy vazifalarni bajarishda muayyan ijobiy natija bergan bo‘lsa-da, uzoq muddatda resurslardan foydalanish samaradorligi, xususiy tashabbus, raqobat, innovatsiya, eksport diversifikatsiyasi va ish o‘rinlari yaratish borasida cheklovlarni yuzaga keltiradi. Shu sababli so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarda xususiy sektor ulushini oshirish, tadbirkorlik uchun qulay sharoit yaratish, davlat ishtirokidagi korxonalarni transformatsiya qilish, monopol sohalarni bosqichma-bosqich bozor tamoyillariga o‘tkazish va xususiy mulk kafolatlarini mustahkamlash ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ham monopol sohalarni bozor tamoyillariga izchil o‘tkazish, iqtisodiyotda xususiy sektor ulushini oshirish va tadbirkorlarga erkin faoliyat yuritishi uchun eng qulay sharoitlar yaratish alohida vazifa sifatida ko‘rsatilgan; ushbu strategik hujjatda iqtisodiyotda nodavlat sektor ulushini 85 foizga yetkazish hamda davlat ulushi mavjud korxonalar sonini keskin kamaytirish maqsadi belgilangan. Mazkur yondashuv shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston uchun xususiy sektorni rivojlantirish faqat iqtisodiy liberallashtirish shiori emas, balki kelgusi yillarda YAIM o‘sishi, ishlab chiqarish samaradorligi, xizmatlar sohasi kengayishi, eksport bazasi mustahkamlanishi va aholining real daromadlari ortishiga xizmat qiluvchi amaliy mexanizmdir. Rasmiy statistika ham bu jarayonning iqtisodiy asosga ega ekanini ko‘rsatadi: 2024-yilda O‘zbekiston YAIMi joriy narxlarda 1 454 573,9 mlrd so‘mni tashkil etgan va 2023-yilga nisbatan 6,5 foizga o‘sgan. Shu davrda kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan yaratilgan yalpi qo‘shilgan qiymat 753 226,9 mlrd so‘m bo‘lib, yalpi qo‘shilgan qiymatning 54,3 foizini tashkil qilgan; tarmoqlar kesimida kichik tadbirkorlik ulushi qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligida 95,8 foiz, qurilishda 78,4 foiz, xizmatlar sohasida 49,8 foiz va sanoatda 25,9 foizga teng bo‘lgan. Bu raqamlar shuni anglatadiki, xususiy sektor, ayniqsa kichik biznes, O‘zbekiston iqtisodiyotida faqat xizmat

ko'rsatuvchi yoki mayda savdo bilan cheklangan qatlam emas, balki qo'shilgan qiymat yaratish, mehnat resurslarini iqtisodiy jarayonga jalb qilish va hududiy iqtisodiy faollikni ta'minlashda asosiy institutlardan biri hisoblanadi. Xalqaro moliya institutlari ham O'zbekiston iqtisodiyotining kelgusi o'sishi xususiy sektorni kengaytirish, raqobatni kuchaytirish va bozor to'siqlarini kamaytirish bilan chambarchas bog'liqligini qayd etmoqda; Jahon bankining 2025-yildagi O'zbekiston bo'yicha iqtisodiy memorandumida mamlakat 2010–2022-yillarda aholi jon boshiga o'rtacha 4,2 foizlik yillik o'sishga erishgani, biroq o'sish asosan kapital investitsiyalariga tayangani va 2017–2022-yillarda yetarli darajada sifatli bandlik yaratmagani ta'kidlangan. Demak, bugungi ilmiy muammo shundan iboratki, xususiy sektorni rivojlantirish iqtisodiy o'sishga qanday kanallar orqali ta'sir qiladi, bu ta'sir qaysi tarmoqlarda kuchliroq namoyon bo'ladi, mavjud institutsional to'siqlar qaysilar va O'zbekiston sharoitida xususiy sektor yetakchiligidagi iqtisodiy o'sish modelini shakllantirish uchun qanday omillar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirishning iqtisodiy o'sishga ta'sirini rasmiy statistik ma'lumotlar, xalqaro tashkilotlar tahlillari va milliy strategik hujjatlar asosida ilmiy jihatdan baholashdan iborat. Tadqiqotning vazifalari sifatida xususiy sektorning iqtisodiy o'sishdagi nazariy rolini ochib berish, O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ulushini tahlil qilish, xususiy sektor ta'sirining asosiy mexanizmlarini aniqlash, mavjud xavf va cheklovlarni baholash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish belgilandi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot metodologiyasi sifatida tavsifiy-statistik tahlil, tarkibiy tahlil, taqqoslama yondashuv, institutsional tahlil va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Maqolaning empirik bazasini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi va Milliy statistika qo'mitasi tomonidan e'lon qilingan YAIM, kichik tadbirkorlik, tarmoqlar kesimidagi yalpi qo'shilgan qiymat, xizmatlar, sanoat, qurilish va qishloq xo'jaligi ko'rsatkichlari tashkil etadi. Shuningdek, tadqiqotda "O'zbekiston — 2030" strategiyasi, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki tomonidan e'lon qilingan tahliliy materiallardan foydalanildi. Metodologik yondashuvda xususiy sektorning iqtisodiy o'sishga ta'siri bevosita sabab-oqibat regressiyasi sifatida emas, balki makroiqtisodiy kanallar tizimi sifatida baholandi. Bunday yondashuvning sababi shundaki, xususiy sektor ulushi bilan YAIM o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik murakkab va ko'p omilli xarakterga ega: iqtisodiy o'sish bir vaqtning o'zida davlat investitsiyalari, tashqi savdo, pul-kredit siyosati, demografik omillar, migratsiya daromadlari, infratuzilma holati, energiya ta'minoti, moliyaviy tizim chuqurligi va institutsional sifatga ham bog'liq. Shu bois maqolada xususiy sektor ta'siri beshta asosiy kanal bo'yicha o'rganildi: investitsiya kanali,

raqobat va samaradorlik kanali, bandlik va daromadlar kanali, innovatsiya va raqamlashtirish kanali hamda eksport va bozor integratsiyasi kanali. Investitsiya kanali xususiy korxonalar kapital qo'yimalari, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va yangi ish o'rinlari yaratish orqali yalpi talab va yalpi taklifga ta'sir ko'rsatishini anglatadi. Raqobat va samaradorlik kanali xususiy sektor mavjud bozor ishtirokchilarini tannarxni pasaytirish, sifatni oshirish, boshqaruv samaradorligini kuchaytirish va resurslardan oqilona foydalanishga majbur qilishini ko'rsatadi. Bandlik va daromadlar kanali kichik biznes va xizmat ko'rsatish sohasidagi subyektlar mehnat resurslarini tezroq o'zlashtirishi, o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kengaytirishi va aholining iste'mol talabini oshirishi bilan izohlanadi. Innovatsiya va raqamlashtirish kanali xususiy tadbirkorlik yangi texnologiyalarni joriy etishda davlat sektoriga nisbatan tezkorroq qaror qabul qilishi, bozor ehtiyojiga mos mahsulot yaratishi va raqamli xizmatlar orqali tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi bilan bog'liq. Eksport va bozor integratsiyasi kanali esa xususiy korxonalar tashqi bozorga moslashish, mahsulot diversifikatsiyasi, logistika, standartlashtirish va xalqaro qiymat zanjirlariga kirish orqali iqtisodiy o'sishning tashqi omillarini kuchaytirishini bildiradi. Tadqiqotda asosiy ko'rsatkichlar sifatida YAIM o'sish sur'ati, kichik tadbirkorlik tomonidan yaratilgan qo'shilgan qiymat hajmi, yalpi qo'shilgan qiymatdagi ulush, tarmoqlar kesimidagi xususiy faollik darajasi va iqtisodiy strategiyalarda belgilangan nodavlat sektor ulushi mezonlari tanlab olindi. 2025-yil yakunlariga oid ma'lumotlarda YAIM umumiy hajmi 1 849 650,0 mlrd so'mni, o'sish sur'ati esa 107,7 foizni tashkil etgani ko'rsatilgan; tarmoqlar yalpi qo'shilgan qiymati 1 768 139,4 mlrd so'm bo'lib, xizmatlar, sanoat, qurilish, savdo va transport-aloqa yo'nalishlari o'sishda muhim hissa bergan. Bu ma'lumotlar maqolada xususiy sektorni iqtisodiy o'sishning faqat statistik ulushi sifatida emas, balki tarmoqlararo tarkibiy o'zgarishlarni rag'batlantiruvchi omil sifatida baholashga imkon berdi. Shu bilan birga, tadqiqotning cheklovi ham mavjud: maqolada chuqur ekonometrik model qurilmagan, ya'ni xususiy sektor ulushining YAIM o'sishiga aniq foizli marginal ta'siri hisoblab chiqilmagan; bu yondashuv OAK formatidagi ilmiy-tahliliy maqola uchun yetarli bo'lsa-da, keyingi tadqiqotlarda panel ma'lumotlar, hududlar kesimidagi regressiya modeli va Granger sababiylik testi yordamida xususiy sektor rivojlanishi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi sababiy bog'liqlikni yanada chuqurroq baholash maqsadga muvofiqdir.

Natijalar

Tadqiqot natijalari O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy sektor, ayniqsa kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy o'sishning muhim tarkibiy manbai sifatida shakllanganini ko'rsatadi. Birinchi asosiy natija shundan iboratki, xususiy sektorning YAIM va yalpi qo'shilgan qiymatdagi ulushi mamlakat iqtisodiy o'sishining keng ijtimoiy-iqtisodiy bazaga ega bo'lishini ta'minlamoqda. 2024-yilda kichik tadbirkorlik

subyektlari tomonidan 753 226,9 mlrd soʻmlik qoʻshilgan qiymat yaratilgani va bu iqtisodiyotdagi yalpi qoʻshilgan qiymatning 54,3 foiziga teng boʻlgani xususiy sektorning milliy ishlab chiqarishdagi real salmogʻi yuqori ekanini bildiradi . 2025-yil yakunlari boʻyicha kichik tadbirkorlik subyektlari yaratgan qoʻshilgan qiymat 923 514,6 mlrd soʻmni tashkil etib, yalpi qoʻshilgan qiymatdagi ulushi 52,2 foiz boʻlgan; ushbu ulushning qishloq, oʻrmon va baliqchilik xoʻjaligida 93,1 foiz, qurilishda 75,6 foiz, xizmatlar sohasida 47,2 foiz va sanoatda 28,5 foizni tashkil etgani xususiy sektorning tarmoqlar boʻyicha taʼsiri bir xil emasligini koʻrsatadi . Bu yerda eng muhim ilmiy xulosa shuki, Oʻzbekistonda xususiy sektor qishloq xoʻjaligi, qurilish va xizmatlar sohasida iqtisodiy faollikning asosiy generatori boʻlib turgan boʻlsa, sanoatda uning ulushi nisbatan pastroq qolmoqda; demak, kelgusi oʻsish strategiyasida xususiy sanoat korxonalarini rivojlantirish, qayta ishlash sanoati, eksportga yoʻnaltirilgan ishlab chiqarish, texnologik modernizatsiya va sanoat kooperatsiyasiga alohida eʼtibor qaratish zarur. Ikkinchi natija xususiy sektorning iqtisodiy oʻsishga investitsiya kanali orqali taʼsir qilishi bilan bogʻliq. Xususiy korxonalar kapital qoʻyilmalarni faqat mavjud ishlab chiqarishni saqlash uchun emas, balki bozor ulushini oshirish, yangi mahsulot ishlab chiqarish, xizmatlar turini kengaytirish va texnologik yechimlarni joriy etish uchun amalga oshiradi. Davlat sektori koʻpincha yirik infratuzilma, energetika, transport yoki strategik tarmoqlarga yoʻnaltirilgan boʻlsa, xususiy sektor isteʼmol bozori, xizmat koʻrsatish, savdo, qurilish, yengil sanoat, oziq-ovqat ishlab chiqarish, logistika, axborot texnologiyalari va mahalliy ishlab chiqarish klasterlarida tezroq natija beradi. 2025-yilda xizmatlar sohasi yalpi qoʻshilgan qiymati 859 891,4 mlrd soʻmni tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 8,5 foizga oʻsgani, savdo xizmatlari 13,6 foizga, yashash va ovqatlanish xizmatlari 10,4 foizga, tashish va saqlash 10,1 foizga, axborot va aloqa xizmatlari esa 23,9 foizga oʻsgani xususiy sektor kuchli boʻlgan xizmat segmentlarida oʻsish dinamikasi yuqori ekanini koʻrsatadi . Uchinchi natija xususiy sektorning bandlik va daromadlar orqali iqtisodiy oʻsishga taʼsiridir. Kichik biznes yirik davlat korxonalariga nisbatan koʻproq moslashuvchan boʻlib, kam kapital bilan koʻproq ish oʻrni yaratish, oilaviy tadbirkorlik, yakka tartibdagi faoliyat, xizmat koʻrsatish va hududiy bozor ehtiyojlariga tez javob berish imkoniyatiga ega. Bu esa aholining daromad manbalarini diversifikatsiya qiladi, ichki isteʼmolni kengaytiradi va mahalliy byudjetlar tushumiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Toʻrtinchi natija xususiy sektorning raqobat va samaradorlik orqali taʼsiri bilan bogʻliq. Davlat ulushi yuqori boʻlgan tarmoqlarda narx signallari, xarajatlarni kamaytirish ragʻbati va isteʼmolchi uchun kurash sustroq boʻlishi mumkin; xususiy sektor kirib kelishi esa mahsulot sifati, xizmat tezligi, narx moslashuvchanligi va boshqaruv madaniyatini oshiradi. Jahon banki Oʻzbekiston boʻyicha tahlilida 2020-yilda markaziy boshqaruvdagi davlat korxonalari soni 2 mingdan ortiq boʻlgani, ularning daromadlari YAIMning 32 foiziga tenglashgani

va ushbu korxonalarning katta qismi xususiy firmalar samaraliroq raqobat qila oladigan tarmoqlarda faoliyat yuritganini qayd etadi . Bu holat O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shishning keyingi bosqichi uchun xususiylashtirish va korporativ boshqaruv islohotlari oddiy mulkchilik shaklini o‘zgartirish emas, balki resurslarni samaraliroq taqsimlash mexanizmi ekanini anglatadi. Beshinchi natija xususiy sektorning innovatsiya va raqamli iqtisodiyotga ta’siridir. Raqamli xizmatlar, elektron tijorat, onlayn to‘lovlar, IT xizmatlari, masofaviy ta’lim, logistika platformalari va biznes jarayonlarini avtomatlashtirish xususiy sektor uchun mahsulot tannarxini kamaytirish va bozorni kengaytirish imkonini beradi. 2024-yilda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari xizmatlarining mamlakat iqtisodiyotidagi ulushi 2,4 foizni tashkil etgani, 2025-yilda esa bu ko‘rsatkich 2,7 foizga yetgani raqamli tarmoqlar ulushi hali nisbatan kichik bo‘lsa-da, o‘shish salohiyati yuqori ekanini ko‘rsatadi . Oltinchi natija xususiy sektorning tashqi iqtisodiy integratsiyaga ta’siri bilan bog‘liq. Jahon banki O‘zbekistonning savdo ochiqligi oshganini, biroq eksport qiluvchi firmalar ulushi hali pastligini ta’kidlaydi; bu esa xususiy sektor uchun eksport standartlari, sertifikatlash, logistika, marketing, xalqaro moliyalashtirish va mahsulot sifatini oshirish yo‘nalishlarida katta zaxira borligini bildiradi . Demak, O‘zbekistonda xususiy sektor rivoji iqtisodiy o‘shishga ijobiy ta’sir qilmoqda, ammo bu ta’sir hozircha barcha tarmoqlarda bir xil darajada emas; eng katta ta’sir xizmatlar, qurilish va qishloq xo‘jaligida, eng katta foydalanilmagan zaxira esa sanoat, yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarish, eksport va innovatsion biznes yo‘nalishlarida saqlanib qolmoqda.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirish iqtisodiy o‘shishning muhim sharti bo‘lsa-da, uni avtomatik tarzda yuqori samaradorlikka olib keluvchi jarayon sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Xususiy sektor iqtisodiy o‘shishni tezlashtiradi, lekin bu faqat raqobat muhiti real bo‘lsa, mulk huquqi kafolatlangan bo‘lsa, kredit va kapital bozorlariga kirish imkoniyati keng bo‘lsa, soliq va ma’muriy tartiblar barqaror bo‘lsa, monopol imtiyozlar cheklansa va davlat organlari bilan biznes o‘rtasidagi munosabatlar shaffof bo‘lsa samarali natija beradi. Aks holda, xususiy sektor nominal jihatdan kengayishi mumkin, ammo iqtisodiy o‘shishga ta’siri cheklangan bo‘lib qoladi: masalan, ko‘plab kichik subyektlar past unumdorlikka ega savdo yoki oddiy xizmat turlarida jamlanib qolsa, ular bandlik yaratadi, lekin texnologik o‘shish, eksport va yuqori qo‘shilgan qiymatga kuchli hissa qo‘sha olmaydi. Shu ma’noda O‘zbekiston uchun asosiy vazifa xususiy sektor sonini ko‘paytirish emas, balki uning sifatini oshirishdir. Sifatli xususiy sektor deganda moliyaviy intizomga ega, innovatsion texnologiyalarni joriy eta oladigan, mahsulot sifatini standartlashtiradigan, eksport bozoriga chiqa oladigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va rasmiy iqtisodiyotda faoliyat yuritadigan korxonalar majmui tushuniladi.

2025-yil ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda kuzatilmaydigan iqtisodiyotning yalpi qo'shilgan qiymati 498 045,2 mlrd so'mni, YAIMdagi ulushi esa 26,9 foizni tashkil etgan; shundan uy xo'jaliklari va jismoniy shaxslar faoliyati 19,0 foiz, yashirin iqtisodiyot esa 7,9 foiz ulushga ega bo'lgan. Bu ko'rsatkich xususiy sektorni rivojlantirishda yana bir murakkab jihatni ochib beradi: tadbirkorlik faolligi rasmiy iqtisodiyotga to'liq integratsiya qilinmasa, davlat budjeti, mehnat huquqlari, bank kreditlari, investitsiya statistikasi va mahsulot sifatini nazorat qilish tizimi uchun muammolar yuzaga keladi. Demak, xususiy sektorni rivojlantirish faqat ro'yxatdan o'tkazish, subsidiya berish yoki soliq yengilligi bilan cheklanmasligi kerak; aksincha, biznesni rasmiylashtirish xarajatlarini kamaytirish, soliq ma'murchiligini soddalashtirish, elektron hisob-kitoblarni kengaytirish, shaffof kredit tarixini shakllantirish va kichik biznesni o'rta biznesga aylantirish mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Muhokama jarayonida yana bir muhim masala — davlat korxonalari va xususiy sektor o'rtasidagi raqobat tengligi masalasidir. Agar davlat korxonalari arzon resurslar, kafolatlangan buyurtmalar, imtiyozli kreditlar yoki monopol mavqega ega bo'lsa, xususiy biznes bozorga kira olmaydi yoki past rentabellikda ishlashga majbur bo'ladi. Bu esa iqtisodiy o'sishning samaradorlik kanalini zaiflashtiradi. "O'zbekiston — 2030" strategiyasida nodavlat sektor ulushini 85 foizga yetkazish maqsadi bejiz belgilanmagan; chunki davlatning iqtisodiyotdagi haddan tashqari keng ishtiroki xususiy tashabbusni siqib chiqarishi, bozor narx signallarini buzishi va raqobatni susaytirishi mumkin. Lekin bu jarayonda ikkinchi xavf ham mavjud: xususiylashtirish shaffof bo'lmasa, mulkchilik bir guruh yirik ishtirokchilar qo'lida haddan tashqari jamlanishi, yangi xususiy monopoliyalar paydo bo'lishi va raqobat o'rniga rentaga asoslangan iqtisodiy model shakllanishi mumkin. Shu sababli xususiylashtirishning o'zi yetarli emas; unga mustaqil regulyatorlar, monopoliyaga qarshi nazorat, korporativ boshqaruv, ochiq auksionlar, manfaatlar to'qnashuvini cheklash va sud-huquq kafolatlari hamroh bo'lishi kerak. Xalqaro valyuta jamg'armasi ham O'zbekiston iqtisodiyotida 2024-yilda real YAIM o'sishi 6,5 foiz bo'lganini, o'sish kuchli ichki talab bilan qo'llab-quvvatlanganini, biroq fiskal, bank, davlat korxonalari va davlat-xususiy sheriklik bilan bog'liq xatarlar saqlanayotganini qayd etadi. Bu fikr xususiy sektor rivoji bilan makroiqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni anglatadi: xususiy biznesga kredit berish kengayishi kerak, lekin bu bank tizimi xatarlarini oshirmasligi kerak; davlat-xususiy sheriklik kengayishi kerak, lekin yashirin fiskal majburiyatlar ortmasligi kerak; investitsiyalar ko'payishi kerak, lekin importga haddan tashqari qaramlik va tashqi qarz bosimi kuchaymasligi kerak. Shuningdek, xususiy sektorning hududiy rivojlanishdagi roli ham alohida ahamiyatga ega. O'zbekiston hududlarida tabiiy resurslar, infratuzilma, mehnat bozori, transport-logistika imkoniyatlari va bozor sig'imi bir xil emas. Shu sababli xususiy sektor siyosati ham bir xil bo'lmasligi kerak:

sanoat salohiyati yuqori hududlarda qayta ishlash, eksport va sanoat kooperatsiyasi; qishloq xo'jaligi ustun hududlarda agroklastar, saqlash, qayta ishlash va logistika; turizm salohiyati yuqori hududlarda xizmatlar, mehmonxona biznesi va transport; yirik shaharlar va ta'lim markazlarida esa IT, kreativ iqtisodiyot, konsalting va yuqori qo'shilgan qiymatli xizmatlar qo'llab-quvvatlanishi lozim. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki O'zbekistondagi strategik ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida iqtisodiyotda xususiy sektor rolini kuchaytirish orqali raqobatbardoshlikni oshirishni ko'rsatadi; bankning O'zbekistondagi portfelida xususiy sektor ulushi 61 foiz ekani va mamlakat Markaziy Osiyoda EBRD moliyalashtirishining yetakchi oluvchilaridan biri ekani qayd etilgan. Bu xalqaro moliyaviy resurslar xususiy sektor rivojiga xizmat qilishi mumkinligini bildiradi, ammo ulardan samarali foydalanish uchun loyihalarning rentabelligi, ekologik barqarorligi, korporativ boshqaruvi va bozor talabiga mosligi ta'minlanishi kerak. Umuman olganda, O'zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning real drayveriga aylanishi uchun uchta shart bajarilishi kerak: birinchidan, xususiy biznesga bozorga kirish va o'sish imkoniyati berilishi; ikkinchidan, xususiy sektor yuqori qo'shilgan qiymatli faoliyatga yo'naltirilishi; uchinchidan, davlat xususiy sektor bilan raqobatchi emas, balki sifatli institutlar, infratuzilma, ta'lim, qonun ustuvorligi va makrobarqarorlikni ta'minlovchi hamkor sifatida harakat qilishi zarur.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda xususiy sektorni rivojlantirish iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda va bu ta'sir bir nechta muhim kanallar orqali namoyon bo'lmoqda: xususiy sektor investitsiyalarni kengaytiradi, yangi ish o'rinlari yaratadi, ichki iste'molni rag'batlantiradi, raqobat muhitini kuchaytiradi, xizmatlar va qurilish kabi yuqori dinamik tarmoqlarda qo'shilgan qiymat yaratadi, innovatsiya va raqamli texnologiyalarni tezroq joriy etadi hamda eksport salohiyatini oshirish uchun zamin yaratadi. Rasmiy statistik ma'lumotlar kichik tadbirkorlikning yalpi qo'shilgan qiymatdagi ulushi yuqori ekanini tasdiqlaydi: 2024-yilda ushbu ko'rsatkich 54,3 foizni, 2025-yilda esa 52,2 foizni tashkil etgan. Bu O'zbekistonda xususiy sektor iqtisodiyotning chekka elementi emas, balki real ishlab chiqarish va xizmatlar tizimining asosiy tarkibiy qismi ekanini bildiradi. Biroq xususiy sektorning iqtisodiy o'sishga ta'sirini yanada kuchaytirish uchun uning son jihatdan ko'payishi yetarli emas; asosiy e'tibor sifat jihatdan o'sishga, ya'ni xususiy korxonalarining unumdorligini oshirish, sanoatda xususiy sektor ulushini kengaytirish, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni rivojlantirish, kredit va kapital bozorlariga kirishni yengillashtirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, mulk huquqi kafolatlarini kuchaytirish va davlat korxonalari bilan teng raqobat sharoitini yaratishga qaratilishi lozim. Maqola natijalariga asoslanib quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin: birinchidan, davlat ulushi yuqori bo'lgan tarmoqlarda xususiy sektor kirishini

cheklayotgan institutsional to'siqlar bosqichma-bosqich qisqartirilishi kerak; ikkinchidan, kichik biznesni o'rta biznesga aylantirish uchun soliq, kredit, lizing, kafillik va eksportga chiqish mexanizmlari yagona tizim sifatida ishlashi zarur; uchinchidan, hududiy tadbirkorlik siyosati har bir viloyatning iqtisodiy ixtisoslashuviga mos tarzda ishlab chiqilishi lozim; to'rtinchidan, xususiylashtirish jarayonlari shaffof, raqobatli va jamoatchilik nazorati ostida olib borilishi kerak; beshinchidan, xususiy sektor uchun eng muhim resurs — ishonch ekanini inobatga olib, sud-huquq kafolatlari, shartnomalar ijrosi va mulk daxlsizligi amalda ta'minlanishi shart. Yakuniy xulosa shuki, O'zbekiston iqtisodiyotida barqaror va yuqori sur'atli o'sishga erishish xususiy sektorni faqat qo'llab-quvvatlash emas, balki uni milliy iqtisodiy rivojlanishning yetakchi institutsional tayanchiga aylantirish orqali mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. "2024-yil yakunlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti", press-reviz, 2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti: 2025-yil yanvar-dekabr oylari uchun", press-reviz, 26.01.2026.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "Kichik tadbirkorlikda yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat ko'rsatkichlari", 2025-yil yakunlari.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-son Farmoni. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida, 11.09.2023.
5. Jahon banki. "Uzbekistan — Country Economic Memorandum: Fostering Private Sector-Led Growth and Global Integration", 2025.
6. International Monetary Fund. "Uzbekistan: Staff Concluding Statement of the 2025 Article IV Mission", 2025.
7. European Bank for Reconstruction and Development. "Uzbekistan: Where We Invest / Country Strategy and Portfolio Data", 2026.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 28.01.2022.
9. Asian Development Bank. "Uzbekistan: Country Partnership Strategy, 2024–2028", 2024.
10. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "O'zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko'rsatkichlari", 2025.